

УДК 341.9

**НАПРЯМИ ЗАХИСТУ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ
У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)**

**THE WAYS OF PROTECTION BUSINESS REPUTATION LEGAL PERSON
OF IN THE INTERNATIONAL PRIVATE LAW
(UNDER THE MATERIALS OF COURT PRACTICE)**

Василюк В.М.,

*ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

У статті досліджуються проблемні аспекти практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ відносно захисту права на недоторканність ділової репутації юридичної особи. Крім того, робиться порівняльний аналіз практики українських судів з практикою іноземних, зокрема російських та американських. Автором запропоновано уніфікований підхід для звернення юридичної особи за захистом свого права до судових інстанцій.

Ключові слова: ділова репутація, юридична особа, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, недоторканність, судова практика.

В статье исследуются проблемные моменты практики Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел относительно защиты права на неприкосновенность деловой репутации юридического лица. Кроме того, делается сравнительный анализ практики украинских судов с практикой иностранных, а именно российских и американских. Автором предложен унифицированный подход для обращения юридического лица за защитой своего права в судебную инстанцию.

Ключевые слова: деловая репутация, юридическое лицо, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, неприкосновенность, судебная практика

The article deals with the problem points of practice of the High Specialized Court of Ukraine for civil and criminal cases concerning on the protection of the right to respect entity reputation. Besides, it was made a comparative analysis of the Ukrainian courts practice with the foreign practice, namely Russian and American. The author offers a unified approach for the protection of corporate entity rights in court.

Key words: business reputation, corporate entity, High Specialized Court of Ukraine for civil and criminal cases, respect, court practice.

Постановка проблеми. Право на недоторканість ділової репутації юридичної особи відноситься до особистих немайнових благ, які гарантуються юридичній особі Конституцією України, Цивільним кодексом України, низкою міжнародних конвенцій та договорів тощо. У той же час кожному учаснику цивільних правовідносин гарантується судовий захист у випадку порушення, невизнання чи оспорення права іншими особами, не виключенням є юридичні особи відносно захисту свого права на недоторканість ділової репутації. Згідно зі статистичними даними, право на назване вище нематеріальне благо найбільш порушується шляхом розповсюдження у засобах масової інформації недостовірних відомостей про юридичну особу. У той же час, як свідчить практика Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – Вищий спеціалізований суд), більшість юридичних осіб, виступаючи позивачами у судах при захисті свого права на недоторканість ділової репутації, не мають змоги компетентно відновити своє порушене право. Не виключенням є й суди нижчих ланок, які приймають рішення всупереч закону та практиці Вищого спеціалізованого суду. Відповідно до вищевикладеного, вивчення практики розгляду та вирішення справ Вищим спеціалізованим судом для створення уніфікованого юридичного підходу при захисті права юридичної особи на недоторканість ділової репутації є *актуальним*.

Аналіз наукових досліджень та публікацій з теми. Проблеми захисту права на недоторканість ділової репутації приділена увага з боку іноземних та вітчизняних вчених-цивілістів. Так, теоретичні аспекти цивільно-правового захисту ділової репутації юридичної особи розкриті у працях Р. Стефанчука, Д. Луспеника, О. Ярешко, О. Жидкової, А. Штефан, І. Саприкіної, О. Хортюк. Російські вчені, такі як: В. Биков, Г. Крилова, С. Потапенко в своїх наукових працях приділяють увагу практичним аспектам захисту права юридичної особи на недоторканість ділової репутації, крім того, висвітлюють деякий фактичний матеріал. Американські дослідники А. Бернс, Т. Дворкін, Е. Річардс досліджують захист права на ділову репутацію в контексті аналізу судових прецедентів американських судів. Водночас зазначені вище науковці не приділяли у своїх працях увагу захисту права на недоторканість ділової репутації юридичної особи у міжнародному приватному праві та вивченню судової практики Вищого спеціалізованого суду. Теоретична, прикладна та практична значимість обраної теми, її недостатня теоретична вивченість та актуальність зумовили необхідність здійснити дане дослідження.

Постановка мети та завдань дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні та систематизації судової практики Вищого спеціалізованого суду України та іноземних судів стосовно розгляду справ відносно захисту права на недоторканість ділової репутації юридичної особи. У відповідності з метою були поставлені наступні *завдання*:

1. Проаналізувати судову практику Вищого спеціалізованого суду у справах, пов'язаних з захистом ділової репутації юридичної особи.

2. Вивчити підходи іноземних судів (на прикладі судів Російської Федерації та США) стосовно розгляду справ про захист права на недоторканість ділової репутації.

3. Окреслити основні підстави для судового захисту від протиправного посягання на недоторканість ділової репутації юридичної особи у міжнародному приватному праві.

Методи наукового дослідження. Методологічну основу наукової роботи складають сучасні методи наукового пізнання, зокрема діалектичний із системно-структурним підходом до вивчення матеріалу, порівняльно-правовий метод, формально-логічний, логіко-юридичний тощо.

Виклад основного матеріалу. Юридичні особи мають право на недоторканість ділової репутації, у випадку ж порушення, оспорення чи невизнання за ними даного права, держави повинні гарантувати відповідний захист. Право на захист – це гарантована правом можливість особи на свій розсуд захищати суб'єктивне право на недоторканість ділової репутації від протиправних посягань інших осіб, скориставшись системою встановлених державою способів і засобів захисту. Відзначимо, що найбільш поширеним способом порушення права на недоторканість ділової репутації юридичної особи, як в Україні, так і в РФ, є висловлення негативної та недостовірної інформації у ЗМІ, однак є такі способи, як поширення недостовірних відомостей про юридичну особу конкурентами шляхом направлення різноманітних листів постачальникам та клієнтам такої юридичної особи [6; 10, с. 28; 20, с. 272].

Право на недоторканість ділової репутації відноситься до особистих немайнових прав юридичних осіб (ст. 94 Цивільного кодексу України – далі ЦК України). Згідно зі ст. 22 Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон про МПРП) до особистих немайнових прав застосовується право держави, у якій мала місце дія чи інша обставина, що стала підставою для вимоги про захист таких прав, якщо інше не передбачено законом. Відповідно до цього, особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи. Місцезнаходженням юридичної особи є держава, у якій юридична особа зареєстрована або іншим чином створена згідно з правом цієї держави (ст. 25 Закону про МПРП). Цивільний кодекс України гарантує різні способи захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, однак найбільш дієвим, на думку автора, є саме судовий захист [4, с. 10; 5; 19, с. 5].

Згідно зі ст. 275 ЦК України, захист особистих немайнових прав юридичної особи здійснюється в порядку ст. 16 ЦК. У той же час передбачені і інші (спеціальні) способи захисту права на недоторканість ділової репутації, такі як спростування недостовірної інформації [8, с. 73-74; 18]. Питання захисту ділової репутації юридичної особи розкриті і в

Цивільному кодексі РФ (ст. 150-152 ЦК), стосовно ж юридичних осіб за участю іноземного елемента – ці питання розв'язуються відповідно до міжнародних договорів РФ, ЦК РФ, інших законів.

Обираючи судовий спосіб захисту права на недоторканність ділової репутації юридичні особи, які зазнали порушення свого права, повинні виходити з характеру поширеної інформації, чітко розмежовуючи фактичні дані та оціночні судження. У той же час цивільно-правовий захист ділової репутації юридичної особи можливий за наявності таких умов:

- відомості повинні бути поширеними у спосіб, який не обмежує права особи, гарантовані ст. 34, 40 Конституції України;

- відомості повинні принижувати ділову репутацію;

- відомості не відповідають дійсності або є неправдивими;

- відомості повинні бути фактичними даними [17, с. 154].

На підставі вищевикладеного доцільно розглянути практику національних та іноземних судів з метою з'ясування проблемних моментів. Національні місцеві та апеляційні суди задовольняють позови про захист права на недоторканність ділової репутації, як юридичних, так і фізичних осіб, вважаючи, що письмові звернення громадян, направлені в порядку ст. 40 Конституції України, відносяться до фактичних тверджень та поширюють недостовірну інформацію про ділову репутацію юридичної особи. Така позиція судів суперечить п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» та висновкам, викладеним у Рішенні Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003, обмежує конституційні права людини. Так, Вищий Спеціалізований суд у Рішенні від 30.01.2013 р. по справі № 6-49508 св 12 роз'яснив, що індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисті звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів не можуть самі по собі бути підставою для задоволення позову про спростування недостовірної інформації, оскільки у такому випадку має місце реалізація особою конституційного права, а не поширення недостовірної інформації. Схожої позиції Вищий спеціалізований суд додержується у справі № 6-6695 св 13. Судом встановлено, що ОСОБА_4 направила листа з критикою діяльності сільського голови ОСОБА_3 голові Вінницької обласної державної адміністрації. Місцевий та апеляційний суди дійшли висновку, що викладена у листі інформація паплюжить честь, гідність та ділову репутацію сільського голови. Вищий спеціалізований суд не погодився з такими позиціями судів нижчих інстанцій, оскільки ОСОБА_4 направила скаргу в межах права, гарантованого ст. 40 Конституції України. Зрозуміло, що дана справа стосується ділової репутації фізичної особи, однак таке регулювання, на нашу думку, можливе за аналогією

закону до питань захисту ділової репутації юридичної особи [9; 15; 16].

У справах про захист права на недоторканність ділової репутації посадових осіб органів державної влади судам необхідно забезпечувати баланс між конституційним правом на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України) і правом на судовий захист спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї (ст. 32 Конституції України), що детально викладено у Рішенні від 12.10.2011 р. по справі № 6-28256 св 11 Вищого спеціалізованого суду [14].

Публікація у засобах масової інформації приватних відомостей про публічних осіб за наявними доказами не буде підставою для задоволення позовних вимог стосовно захисту честі, гідності, ділової репутації та стягнення моральної шкоди. Така позиція проілюстрована у справі № 6-31501 св 12 за позовом ОСОБА_3 до Олександрійської міської ради [13].

Інформація, яка публікується про політичних конкурентів, відноситься до оціночних суджень та допустимої політичної критики, відповідно до позиції Вищого спеціалізованого суду у справі № 6-1463 св 12 від 12.09.2012 р. Всеукраїнське об'єднання «Свобода» проти Редакції органу центрального комітету Комуністичної партії України – газети «Комуніст». Схожу позицію у справах за участі політиків займають і російські суди. У той же час у справі «Лужков проти Доренко» розголошені недостовірні та принижуючі ділову репутацію відомості про кандидата у мери Москви Ю. Лужкова були визнані такими, що не вкладаються у рамки політичної дискусії через використання Доренком фактичних тверджень під час ведення своєї програми, які не відповідали дійсності [7, с. 35; 12].

Пряме паплюження ділової репутації без надання відповідних доказів у засобах масової інформації є підставою для задоволення позовних вимог про захист ділової репутації та є порушенням презумпції добросовісності. У справі № 6-3324 св 12 Вищим спеціалізованим судом встановлено, що при розповсюдженні фактичних даних про юридичну особу, ЗМІ повинні користуватися перевіреними джерелами та мати відповідні докази [11].

Згідно з практикою російських судів, для відновлення ділової репутації юридичної особи в очах суспільства необхідно застосувати відповідний адекватний вплив на суспільну думку. Єдиним вирішенням цього питання є застосування спростування недостовірної інформації з метою реабілітації фігуранта статті. Це засіб відновлюваного характеру [3, с. 46].

Крім того, при зверненні до суду за захистом ділової репутації юридичні особи повинні виходити з того, що, згідно з ч. 3 ст. 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», редакція, журналіст не несуть відповідальності за публікацію відомостей, які не відповідають дійсності, принижують честь і гідність громадян і організацій, порушують права і законні інтереси громадян або являють собою зловживання свободою

діяльності друкованих засобів масової інформації і правами журналіста, якщо вони є дослівним відтворенням офіційних виступів посадових осіб державних органів, організацій і об'єднань громадян.

Практика американських судів свідчить, що дифамація має дві форми: наклеп письмовий («libel») та усним шляхом («oral defamation»). Дифамаційними вважаються твердження, що були розповсюдженні у спосіб, який став доступний для ознайомлення третій стороні. Дифамація у сфері бізнесу («defamation of business reputation») полягає у розповсюдженні неправдивих тверджень стосовно репутації особи, пов'язаної з її участю у бізнесі або заходах, направлених на отримання доходу. Відомості про діяльність юридичної особи, що були розповсюдженні з добрими намірами відносно її ділової репутації в контексті ведення бізнесу, не відносяться до дифамаційних. У справі «Evely v. Carlon Co.», Верховний Суд штату Огайо встановив, що Evely працював у «Carlon Co.» протягом тривалого часу, однак був звільнений через невиконання своїх обов'язків. Після звільнення Evely, керівництво «Carlon Co.» збило нараду серед робітників і повідомило їм причини такого рішення. Це і стало причиною позову. Суд у ході слухання справи дійшов висновку, що керівництво зробило розповсюдження з добрими намірами стимулювання роботи виробників, що не є підставою для цивільно-правової відповідальності «Carlon Co.» [3, с. 77].

У справі «Levinsky's Inc. v. Wal-Mart», менеджер великої корпорації «Wal-Mart» в інтерв'ю наголосив на поганій роботі гарячої лінії магазину «Левінські». Він використав «риторичну гіперболу», щоб описати неякісну роботу. Суд у цьому контексті зазначив, що повідомлення про діяльність юридичної особи не дають підстав для судового переслідування, якщо тільки вони містять судження, які можливо довести.

Думки, «творчі вирази» та «риторичні гіперболи» не є підставами для судового переслідування [2, с. 85].

Висновки. На підставі вищевикладеного констатуємо, що захист мінімізує наслідки допущеного порушення права юридичної особи засобами цивільного права. У цьому контексті значення практики Вищого спеціалізованого суду важко не оцінити, оскільки більшість судів нижчих інстанцій повинні орієнтуватися саме на неї.

1. Юридичні особи, звертаючись за захистом свого права на недоторканність ділової репутації, плутають фактичні твердження з оціночними судженнями, вважаючи, що за останні настає цивільно-правова відповідальність.

2. Письмові звернення громадян, направлені в порядку ст. 40 Конституції України, не можуть вважатися такими, що порушують право юридичної особи на недоторканність ділової репутації.

3. Юридичні особи одночасно можуть використовувати різні способи судового захисту права на недоторканність ділової репутації: одночасно з задоволенням майнової шкоди, яка має компенсаційний характер, використовують спростування як спосіб відновлення порушеного права.

4. Суди повинні виходити з презумпції добропорядності – негативна інформація, поширена про особу, є недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного.

5. Правда є абсолютною обставиною, яка звільняє особу від цивільно-правової відповідальності у випадку направлення позову про захист права на недоторканність ділової репутації.

6. Підставою для звільнення від цивільно-правової відповідальності є добрі наміри розповсюдження інформації в контексті ведення бізнесу, а також використання творчих образів та риторичних гіпербол.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Barnes A. James. Law for business / A. James Barnes, Terry Morehead Dworkin etc. – 7th ed. – USA. – 2000. – P. 82–83.
2. Clark Lawrence S. Law and business: the regulatory environment / Lawrence S. Clark, Peter D. Kinder; with a contributed chapter by Carolyn Hotchkiss. – 3rd. ed. – USA. – 1999. – P. 76–77.
3. Быков В. Компенсация морального вреда не может восстановить доброе имя // Российская юстиция. – М., 2002. – № 4. – С. 46–47.
4. Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканність ділової репутації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.юрид.наук : спец.12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. С. Жидкова. – Х., 2008. – 20 с.
5. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
6. Зайцев І. Користь від шкоди. Як захистити ділову репутацію компанії та за рахунок наклепника мінімізувати завдані ним збитки // Контракти. – К., 2006. – № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.kontrakty.ua/gc/2006/23/23-top-kadry.html?lang=ua>.
7. Крылова Г. Как бороться с порочащими граждан заказными выступлениями // Российская юстиция. – М. – 2003. – № 1. – С. 32–35.
8. Майкут Х. Спеціальні способи захисту честі, гідності та ділової репутації // Підприємництво, господарство і право. – К., 2012. – № 5. – С. 73–76.
9. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи № 1 від 27.02.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.
10. Потапенко С. Факты и мнения в делах о защите чести // Российская юстиция. – М. – 2001. – № 7. – С. 28–29.
11. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі № 6-3324св12 від 08.02.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21609080>.
12. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі № 6-1463св12 від 12.09.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26092823>.
13. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі № 6-31501св12 від 17.10.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26932718>.

14. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі № 6-28256св11 від 12.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18986544>.
15. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі № 6-6695св13 від 17.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30810738>.
16. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі № 6-49508св12 від 30.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29055787>.
17. Стефанчук Р. О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та ділової репутації в зарубіжних країнах // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип.4. – К. : Інститут держ. та права ім. В. М. Корецького НАН України. – 1999. – С. 153–163.
18. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/stru#Stru>.
19. Хортюк О. В. Цивільно-правова охорона ділової репутації юридичної особи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О. В. Хортюк. – К., 2012. – 20 с.
20. Ярешко О. Європейські стандарти свободи думки і слова в Україні в світлі захисту права на недоторканність ділової репутації // XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія : матеріали V міжнародної науково-теоретичної конференції. 26-27 травня 2006 року. – К. – С. 272–274.